

JOSIP VANDOT:

Kocljeva osveta.

Planinska pripovedka.

Jelici Jesenkovi — v spominček.

PRVI DEL.

1.

Čudno, prav prečudno je bilo tistega dne Jankovemu Koclju v mladem srcu. Drobni zvonček visoko tam gori v vaškem zvoniku je pel tako grenko in žalostno, da se je topilo Jankovemu Koclju srce in mu je bilo tako čudno v srcu, da se je skoro na glas zajokal. No, Jankovega Koclja pa je bilo vendarle sram, da bi se jokal. Zato pa je stisnil ustna in je šinil dvakrat z roko preko lica. Zasopel je na vso moč in je stopal potem mirno za črno krsto, ki so jo nesli štirje možje pred njim. V tisti krsti je ležala njegova stara mati mrtva, in štirje možje so jo nesli zdaj na pokopališče, da jo zagrebejo tam v črno zemljo. Pomladno solnce se je smejalo z modrega zagorskega neba; sem dol iz zelenih gozdov so se oglašali veseli ptiči, nad brstečim poljem kraj pokopališča pa je prepevalo sto drobnih škrjančkov. Njih glasno petje je preglašalo drobne glasove malega mrtvaškega zvončka, ki je bingljaj in jokaj tam gori v visokem zvoniku.

Jankov Kocelj je gledal ves žalosten v tla in se je ozrl samo enkrat okrog sebe. In je videl za sabo le štiri stare ženice, ki so spremljale njegovo staro mater do črnega groba. Tedaj pa je spoznal svoje veliko uboštvo na tem svetu. Hudo mu je bilo, da ne more preskrbeti svoji ubogi stari materi lepšega pogreba. O, kako naj ga preskrbi, ko ni v njegovi siromašni bajti niti koščka črnega kruha več? A kaj bi šele o cekinih govoril in pa o tolarjih, ki jih ni nikoli nikjer v njegovi bajti! — Še župnika ne bo mogel plačati, ki pokopuje njegovo staro mater; o, plačati ne bo mogel niti drobnega zvončka, ki joče zdaj tam v visokem zvoniku in spremlja njegovo staro mater na zadnji, bridki poti... Pa bi še mislil in govoril o lepem pogrebu? Oj, še Boga naj hvali, da je našel na vasi štiri usmiljene pogrebce, da nesejo zdaj

njegovo staro mater v grob, ki je bil že včeraj izkopan. Resnično — Kocelj naj Boga hvali, da se vrši pogreb tako, kakor se ravnokar vrši. Čemu bi se domišljjal in sanjal o bogatem in lepem pogrebu, ko pa ni cekina nikjer in tudi siromašnega tolarja ni nikjer?

Jankov Kocelj je vzdihnil, in v srcu mu je bilo čudno, tako čudno kakor še nikoli. Še vedno je stiskal ustna in je gledal v tla in je samo globoko sopol. In štirje možje so se kar ustavili pred njim, in Jankov Kocelj se je tudi ustavil. Možje so položili krsto na tla. Župnik je izmolil kratko molitvico; zvonček v visokem zvoniku je zabingljal in zaklenkal zadnjikrat. Črna krsta se je naglo dvignila, a je že v naslednjem trenutku izginila v črni jami. Lopate so zazvenele, zabobnelo je nekaj votlega — in še preden se je Kocelj prav zavedel, že ni bilo črne krste nikjer več in že ni bilo živega človeka več na pokopališču. Sam je stal Jankov Kocelj med mrtvimi grobovi in je strmel ves začuden na svežo, črno prst, ki je zdaj pod njo počivala njegova siromašna stara mati.

Zdaj se mu je zgenila v srcu pekoča boleost, da ga je zbolelo na vso moč. — »Stara mati!« je zaklical na ves glas. »Ali me slišite, stara mati? Sam bom zdaj v bajti in ne bom imel nikogar, ki bi se pobrigal zame... Stara mati, kdo mi bo zdaj kuhal borno kosilce, ko pa jaz prav nič ne znam kuhati? Stara mati, umrl bom v siromašni bajti od lakote in tudi mene bodo prinesli semkaj, tudi mene, ker bom umrl že jutri... Ali me slišite, stara mati?«

No, stara mati ni mogla odgovoriti Koclju, ker je ležala mrtva v grobu. Kocelj pa je bil prepričan, da se odpre zdaj-le zemlja in da stopi iz nje njegova stara mati, ker jo kliče Kocelj tako milo in

lepo. Zato je sedel na sosedni grob in je potrpežljivo klical in čakal. A čakal je zaman. Nič se ni zgenilo po širnem pokopališču. Smrtna tihota je ležala vsepovsod. Le na bližnjem polju so prepevali veseli škrjančki. Dvigali so se s pomladne zemlje in so droboleli vedno lepše in glasneje med iskrečimi žarki, ki so se sipali z modrega neba ...

Kocelj je naposled uvidel, da je vse njegovo klicanje in čakanje zaman. Zato se je dvignil in je stopil še enkrat k svežemu grobu. — »Oj, stara mati!« je govoril in je bil ves žalosten in pobit. »Zdaj vidim, da ste resnično mrtvi. Pa sem že mislil, da vas priključem, da se dvignete iz strašnega groba. Pa me ne slišite, nočete me slišati, stara mati! Zato pa vem, da bom jutri umrl, ker nimam živega človeka, da bi mi skuhal borno kosilce ... Hudo mi bo zdaj, stara mati, joj, tako hudol!«

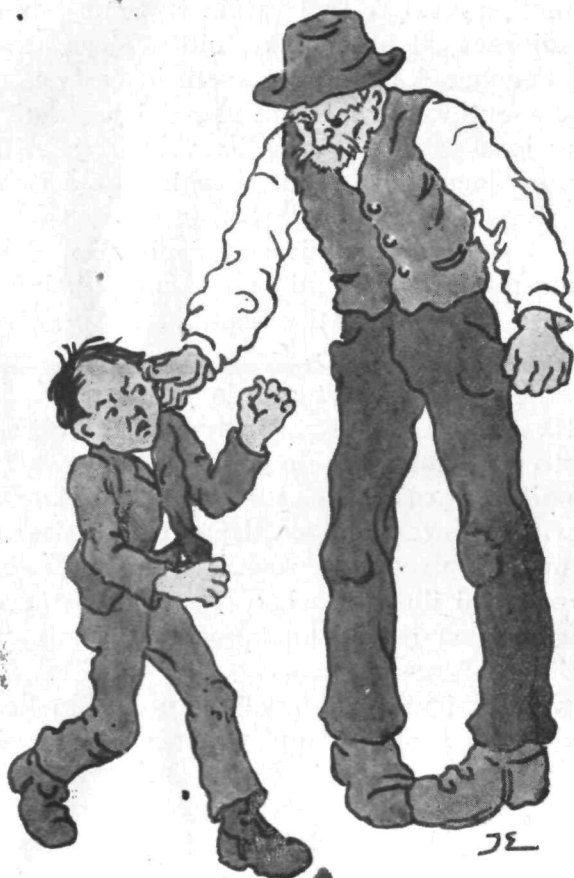
Kocelju je silil iz težkega srca glasen jok. A siloma ga je zadržal in se je naglo okrenil. Zbežal je s pokopališča in je tekel vso pot, tekel naravnost do siromašne, lesene bajte, ki je stala tam na koncu vasi. Ves zasopel je stopil v nizko čumnato, kjer je bilo vse razmetano in v neredu. Kocelj je sedel na leseno klop kraj ozkega okenca. Z roko si je podprl glavo in je gledal okrog sebe po čumnati. — »Kaj bo zdaj, kaj bo zdaj?« je premišljal sam pri sebi. »Kdo bo pospravil čumnato, ko je vse tako razmetano po njej? Stare matere ne bo več, in tudi drugega človeka ne bo k meni, da bi mi pomagal ... Hm, najbolje bo, da se kar sam lotim dela. Pa bomo videli, če sem za kako rabo na tem svetu. Mogoče pa sem le in nisem tako bedast in neumen, kakor govore ljudje po vasi ... Poizkusi, Kocelj, hopsasale!«

In Kocelj ni kar nič odlašal. Slekli si je jopič in je zavijal rokave svoje prtene srajce. Klobuček je vrgel daleč v kot in se je lotil nevarnega dela. Delal je naporno, da mu je tekel znoj z obraza. Delo mu je šlo počasi izpod rok. No, vendar pa je tako napredovalo, da je bil Kocelj prepričan, da bo do večera gotov in bo čumnata pospravljena tako, kakor jo je pospravila vsak dan sama stara mati. Bil je tako zatopljen v svoje delo, da niti zapazil ni človeka, ki je stopil kar nenadoma v čumnato. Ustavil se je človek tam sredi; Kocelja je gledal in je naposled zakašljaval tako glasno, da se je deček kar prestrašil in se je naglo okrenil. In Kocelj se je čudil tako jako, da niti izpregovoriti ni mogel. Strmel je na moža, ki je stal še vedno tam sredi čumnate in je še vedno pokašljeval. Mož je bil velik in suh. Sključeno se je držal; križaste noge je imel in križaste oči. Brki so mu bili rdeči in rdeče so bile tudi kocine, ki so mu gosto pokrivalo ves grdi obraz. Mož je zamahnil z dolgo roko. Z noge na nogo je stopil in je izpregovoril z debelim, votlim glasom: »Kocelj si ti, Jankov Kocelj, ha? No, ali mi ne boš odgovoril, če te prav prijazno vprašam?«

Kocelj se je zavzel na vsa moč in je zateglo odgovoril: »Kocelj sem, resnično sem Jankov Kocelj — hopsasa ... Pa kdo ste vi, stric,

ki ste tako čudni in neznani. Povejte mi, da bom vedel z vami pošteno govoriti!»

Mož je stopil korak bliže h Kocelju. Križem ga je pogledal in je prav jezno rekel: »Glejte ga nepridiprava! Kako zadirčno hoče govoriti z mano! Pa še ne misli ne, da sem jaz njegov stric in varuh, da sem jaz Janez Frcavec iz Podkuž... Semkaj stopi, nepridiprav! In pokažem ti, kako se pozdravlja strica in varuha! Semkaj stopi, ti rečem še enkrat!«

Bliskale so se možu krive oči, rdeči brki so se mu tresli v hudobni jezici. No, Kocelj ni hotel stopiti bliže, ampak se je odmaknil tri korake nazaj. Mož pa je trikrat opletel s svojimi krivimi nogami in že je bil pri Kocelju. Naravnost za rdeča ušesa ga je pograbil in ga je potresel tako jako, da je Kocelj zavriskal od bolečine. — »Ha, tako pozdravljaš svojega strica?« je vreščal in je bil od jeze ves rdeč po licu. »Ti vrabec pretkani, ti seme prismuknjeno! Pokažem ti, da boš pomnil, kdaj si prvič videl svojega strica — Janeza Frcavca iz Podkuž... Na tla poklekni in me takoj prosiš odpuščanja!«

»O, nikarte!« je vpil Kocelj. »Oj, ljubi striček, pustite me! Saj vas nisem poznal... Saj bom takoj pokleknil pred vas in vas prosil, da mi ne zamerite... Glejte, tako vas prosim, tako-le — hopsasa...«

In Kocelj je rês pokleknil pred srditim stricem in je dvignil pro-seče roke. Mož ga je brcnil s krivo nogo in je odšvedral potem do klopi, kamor je naglo sedel. Migal je z rdečimi brki in je govoril z jeznim glasom: »Tako je, ti Jankov Kocelj, tako-le je... Na občino so me klicali prej-le in so mi rekli, da te moram vzeti na svoj dom, ker ti je umrla stara mati, a sem jaz tvoj varuh. Pa te ne rabim doma. Kako naj rabim nepridiprava, ki ne spoštuje niti svojega strica in varuha? — Povej mi, ti hudobec, kaj znaš na svetu in česa si se naučil?«

Kocelj se je stisnil k leseni steni, ušesa si je drgnil in v srcu mu je vstajala silna jezica in se je zbudila velika njegova trma. Izpod čela je pogledal svojega strica in je odvrnil: »Česa sem se naučil na svetu, me vprašate? Čemu bi vam skrival in ne povedal? Piščalke sem se naučil delati, lepe vrbove in jesenove piščalke, dokler sem imel pipec. A zdaj nimam pipca, ker mi ga je odnesel pritlikavec Brincelj. Zato pa ne morem nič več delati piščalk... Tako vam povem, stric, da boste vedeli — hopsasa...«

No, stric se je hudobno nasmejal in je rekel: »Bedast si in brez pameti, Kocelj! Saj sem čul na vasi in tudi na občini so mi rekli, da si bedast. Pa zato ti ne zamerim, da govoriš tako bedasto, kakor da si teliček, a ne pobič v svojih letih... Povej, ali znaš pasti krave? Pet jih imam v hlevu in potrebujem pastirja. Ha, ali znaš pasti krave?«

Kocelj je zmigal z glavo in je trmoglavo odvrnil: »Ne znam pasti krav... In kako naj bi jih tudi mogel pasti, ker pa sem bolj zabit in bedast kakor krave? Sami ste rekli tako, stric, sami! In vam moram vendarle verjeti. Ali ni res?«

Mož se je naglo dvignil in je z velikim srdom pogledal na Koclja. »Glej ga, glej!« je dejal. »Pa še muhast hoče biti nepridiprav! O, le čakaj! Izženem ti že vse muhe iz glave. Dobre pesti imam, lep bič in dolgo brezovko doma. Pa bomo videli, če prideš pri meni do tiste pameti, ki te še ni srečala do sedaj. A pri meni te sreča — hehe, že prvi dan te sreča... A zdaj ti povem, da še danes prodam tvojo raztrgano bajto. Pa najsi tudi za samih pet desetih. Jutri pridem pote in te odvedem s sabo že navsezgodaj. Kar hitro zdaj-le poveži culico, ako ti je ostala v skrinji še umazana cunjica. Kar hitro, ti rečem, pobič!«

Koclju je zastalo v prvem hipu srce v prsih. Toda naglo je pre-magal svoj strah. Skrčil je pest že ob sami misli, da bi šel na dom tega krivogledega in grdega strica, ki bo ravnal grdo z njim in ga bo nemara pretepal od jutra do večera. Zato pa je cepetnil nevšečno z nogo in je zavpil skoro na ves glas: »Ne boste, ne boste, vam rečem — hopsasa! Ne pojdem z vami, naka — še zanalašč ne pojdem! Ta bi bila lepa, da bi se dal od vas pretepravati... Nikamor ne pojdem,

vam rečem! Zato ne pojdem, ker ste hudobni in grdi, da se pred vami lahko pokriža celó sama teta Anjara Panjara... Le recite in napravite, kar hočete! Ne grem z vami... ne grem... ne grem, vam rečem!»

»Kaj?« je zarjul krivogledi stric Frcavec. Strahotno je opletnil s križastimi nogami in je skočil naprej, da bi pograbil Koclja in ga pošteno zmikastil. A Kocelj se je bliskoma odmaknil; stric je zagrabil za prazni zrak; omahnil je in je telebnil z vso silo na trda tla.

»Hopsasa!« je zavpil Kocelj in se je zasmel. Urno je šinil k durim, čez prag je skočil in je zdrvel preko ceste. — »Ne bo me, ne bo me, ne bo me!« je govoril in je tekkel na vso sapo preko polja. Tam pa se je potuhnil za širok plot in je gledal skozi ozko špranjo in čakal, kdaj se prikaže krivonogi stric Frcavec. Pa ni čakal dolgo časa, zakaj hipoma je stopil iz bajte sam stric Frcavec in je naglo opletal po cesti z dolgimi, suhimi nogami. Urno je šel po cesti in je kar nena doma izginil za prvim vogalom. — Kocelj se je oddahnil, ko ni videl strica nikjer več. »Nasukal sem ga, pošteno nasukal!« je veselo pomislil. »Zdaj beži lepi stric; naravnost v Podkuže hiti in ga ne bo nikoli več v Kocljevo bajto...«

Toda Jankovemu Koclju je šinila v glavo težka misel, da se je deček kar za glavo pograbil. — »Kaj, če stric ne gre domov?« si je dejal v strahu. »Kaj, če dirja zdaj naravnost na občino? Pa se povrne z županom in biričem. In me pograbi in zvežejo kot razbojnika in me siloma odvedejo odtod... Poskoči, Kocelj — hopsasa, poskoči, če ti je življenje količkaj ljubo! In beži, Kocelj, in skrij se!«

Pa se Kocelj resnično ni prav nič obotavljal. Zdrvel je preko polja nazaj do ceste. A ni se ustavil tam, ampak je stekel do bajte. Urno je zaloputnil duri, jih zaklenil in vtaknil ključ v žep. Že se je okrenil, da bi bežal dalje preko travnika in še dalje v prostrani gozd, ki se je širil in vzpenjal ob visoki gori. A tedaj je zavpil nekdo za njim in je poklical njegovo ime. Prestrašil se je Kocelj in je mislil, da se je krivonogi stric povrnil. Zato se je naglo obrnil in se je ustavil. A ni ga klical stric, klical ga je samo vaški pismonosec, ki je stal tam na cesti in mu je kazal beli list. Jankov Kocelj se je začudil in se skoro ni upal stopiti tja na cesto. Pismonosec pa mu je migal neprestano z roko. »Sem stopi, Kocelj!« mu je zavpil še enkrat. »Pismo imam zate, čedno pismo. Iz mesta je prišlo davi, naravnost iz mesta... Ali slišiš? Sem stopi in ne zijaj tako bedasto!«

»Oj, hopsasa!« se je čudil Kocelj na vso moč. »Pismo sem dobil, pa še celo iz samega mesta sem ga dobil... Prebita reč! Pa kdo naj mi piše iz mesta? Saj me nihče ne pozna v mestu in tudi jaz nikogar ne poznam... Če je le res? Če se niso nemara na pošti malo zmotili? Pismo — Jankov Kocelj, pa pismo! Prebita reč in stokrat na glavo postavljena — hopsasa, ti rečem!«